

Стойка В.С.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ ТА ПРИЧИНИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню економічної сутності банківських криз та причин їх виникнення. Досліджено особливості функціонування комерційних банків і специфіку прояву та розгортання кризових процесів у банківській діяльності. Описано здатність банківських криз впливати на систему економічних відносин як всередині країни, так і за її межами. Розглянуто підходи як класиків економічної теорії, так і сучасних вчених до розуміння криз у банківській діяльності та їх наслідків для економіки. Виділено поняття «криза банку» та «криза банківської системи», а також дві моделі банківських криз – «набіг на банки» та «банківська паніка». На основі аналізу причин банківських криз, визначених різними дослідниками, запропоновано поділяти їх на зовнішні (спільні для банківського сектору) та внутрішні (притаманні певному банку).

Ключові слова: банки, банківські системи, банківські кризи, криза банку, криза банківської системи, причини виникнення криз, зовнішні і внутрішні причини банківських криз.

Постановка проблеми. Банки – це комерційні організації і, як будь-які інші установи, піддаються впливу кризових явищ. Для них так само характерні виникнення збитків, погіршення фінансового становища, втрата платоспроможності. Але в банківській діяльності вплив криз має дещо інший характер, що пов'язане з особливостями функціонування банківських установ та їх ролі в економічній системі загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці вивчення та управління банківськими кризами присвячували свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, серед українських дослідників слід виділити наукові доробки Зарицької І. [2], Коваленко В. та Крухмаль В. [4], Петик Л. та Федорової С. [8], Реверчука С. та Ковалюка А. [9]. Значну увагу дослідженню суті банківських криз та специфіці управління ними приділяють увагу російські науковці – Рудий К. [10], Назарова Е. [7], Тавасієв А. [12]. Вивченню природи та причин банківських криз присвячують свої праці іноземні вчені, зокрема, Дж. Капріо та Д. Клінбегіл [13], Р. Чанг та А. Веласко [14], Д. Харді та С. Пазарбасіоглу [16] та низка інших. Однак багато теоретичних та прикладних аспектів проблематики банківських криз залишаються недостатньо опрацьованими та дискусійними. Вивчення безпосередніх передумов виникнення банківських криз, їх економічної сутності та наслідків їх впливу на соціально-економічну систему країни є необхідним для розробки ефективного антикризового менеджменту.

Формулювання цілей статті. Незважаючи на наявність значної кількості публікацій,

присвячених вивченню банківських криз, дослідження їх економічної суті та систематизація причин є актуальним в сучасних умовах. З цією метою необхідно розглянути та обґрунтувати підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо особливостей прояву кризових явищ у банківській сфері, а також класифікацію причин їх виникнення.

Опис основного матеріалу дослідження. Характерною особливістю банків є їх робота за допомогою «чужих» грошових ресурсів, тобто за рахунок залучення коштів із зовнішніх джерел, основними серед яких є депозити. Залучені ресурси банки розміщують від свого імені, за свій рахунок і на власний ризик в різноманітні активи на умовах строковості, платності і повернення. Депозитні ресурси використовуються банком в першу чергу для проведення кредитних та інвестиційних операцій.

Залучаючи грошові кошти на депозитні рахунки, банки беруть на себе зобов'язання повернення вкладів у повному обсязі на першу вимогу їх власників. Саме тому банківські установи в будь-який час повинні мати певну суму фінансових ресурсів на випадок зняття грошових коштів власниками депозитів. З цією метою банками створюються спеціальні резерви. Одним з найважливіших завдань у діяльності банків є підтримка ліквідності. Щоденна робота по підтримці достатнього рівня ліквідності є необхідною умовою самозбереження та стабільного функціонування банку. Неліквідний банк не в змозі виконувати свої функції та здійснювати операції з обслуговування клієнтів, тому вирішення проблем ліквідності повинне мати найвищий пріоритет у діяльності банку.

При цьому в діяльності банків виникає низка протиріч. Для необхідності мати достатній рівень ліквідності для виконання своїх зобов'язань банки змушені розміщувати залучені фінансові ресурси в ліквідні активи, які є недохідними або

з дуже низькими доходами. З іншого боку, необхідність збільшення прибутку змушує банки зводити обсяг ліквідних засобів до мінімального значення, що підвищує ризик незбалансованої ліквідності.

Крім того, зорієнтовані на отримання прибутку, банки прагнуть залучити фінансові ресурси за більш низькою ціною, а це, в першу чергу, стосується депозитів до запитання та короткострокових. Але переважання такого виду депозитних вкладень обумовлює нестійку ресурсну базу і обмежує види банківської діяльності. Якщо банки залучають дешеві довгострокові ресурси у великих обсягах на світових ринках капіталу, то збільшується їх зовнішня заборгованість і зростає рівень валютного ризику.

Залучені ресурси банки намагаються розмістити на більш вигідних умовах, збільшуючи масштаби кредитування і здійснюючи вкладення в інші фінансові та не фінансові активи. Кредитна експансія банків, як правило, супроводжується зниженням вимог до позичальників і підвищенням рівня кредитного ризику. Особливо це характерно в періоди економічного зростання.

Наявність вказаних протиріч, а також велика кількість операцій та послуг, які пропонують банки своїм клієнтам, діючи в усіх економічних сферах, обумовлюють значний набір ризиків. В жодній іншій сфері підприємницької діяльності не існує такої кількості ризиків, з якими пов'язана діяльність банків, особливо універсальних.

З цієї точки зору слушним є зауваження К. Рудого [10] «...в діяльності банків та самій банківській системі закладені об'єктивні умови виникнення кризових явищ. Але банківська система є елементом і більш вищого порядку – системи економічних відносин, що складаються як в окремих країнах, так і в світовій економіці загалом». З цього приводу зарубіжні дослідники зазначають: «...величина потенційної системної загрози від банкрутств банків визначається їх роллю в економіці...» [17, с.110].

Коваленко В.В. та Крухмаль О.В. також підкреслюють негативні наслідки банківських криз: «...не дивлячись на те, що банківські кризи є продуктом нестабільних макроекономічних показників, вони самі по собі виступають каталізатором негативних процесів в економіці» [4, с.11].

Назарова Е.В. також акцентує увагу на специфіці банківської кризи та її здатності впливати на економічні відносини: «банківська криза є формою прояву або елементом фінансової нестабільності в країні. Виникнення банківської кризи ставить під загрозу нормальне функціонування не тільки банків і небанківських

кредитних організацій, але паралізує економічне життя суспільства, загрожуючи безпеці та стабільності держави» [7, с.26].

Проблематиці банківських криз та їх здатності впливати на систему економічних відносин, як всередині країни, так і за її межами приділяли увагу представники різних економічних шкіл. Зокрема, перша теорія циклу, заснована на особливостях грошового обороту та ролі банківської справи, була запропонована Д. Рікардо [18] на початку XIX ст. В основі монетарної теорії циклу лежить необґрунтоване розширення кредиту банківською системою, що являється причиною збільшення грошової маси в обороті, що не підкріплена золотим запасом країни, зростання цін, що відповідно призводить до посилення інфляційних явищ. Для виходу із кризового стану необхідне введення відповідної монетарної політики, яка дозволить впорядкувати грошовий оборот в країні.

Інший класик економічної теорії А.Сміт також приділяв увагу економічним кризам та ролі банків у їх розвитку. Кризові явища в економіці А.Сміт називав «перегріваними» економічної системи. В своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) [11] він вказував, що «перегриви» в економіці є наслідком спекулятивних лій. Наприклад, спроба банків залучити покупців облігацій виплатою високих процентів призведе до повної втрати капіталу. Таким чином, спекулятивна банківська діяльність по залученню капіталу шляхом випуску облігацій могла бути причиною економічної кризи.

Особливу увагу ролі банків у розвитку економічних криз приділяв Л. фон Мізес. Його робота «Економічна криза та її причини» (1931 р.) [6] внесла істотний вклад в розвиток економічної теорії сучасності. Особливо точно дослідником описано механізм кризи та етапи його існування. Л. фон Мізес обґрунтовує зміни в діловій активності тим, що банки починають самовільно змінювати рівень відсоткової ставки. Банки занижують рівень відсоткової ставки, що призводить до збільшення обсягів кредитування населення, зокрема, підприємців. При цьому кредитні ресурси не підкріплені золотим стандартом. Л. фон Мізес обґрунтовує збереження відсоткової ставки на встановленому рівні при невтручанні банків у здешевлення кредитів для підприємств, окрім ситуацій природних катаклізмів.

Ділові цикли виникають через банківські інтервенції за рахунок флуктуації відсоткових ставок. Бізнес, побудований на дешевих кредитах, приречений. Збільшення кредитів, отриманих підприємствами, призводить не до збільшення виробництва товарів, а до початку

реструктуризації. При цьому для швидкого повернення кредитів виробники підвищують ціни на свою продукцію, відповідно зростає рівень цін, тобто інфляція. Починається паніка серед населення.

Населення зберігає заощадження у зовнішній валюті або бартері, тому національна валюта поступово знецінюється. Політика дешевих кредитів заборонена. Центральний банк вносить обмеження в діяльність комерційних банків і вони припиняють кредитування населення. Чим швидше комерційні банки припинять видачу кредитів, тим менше постраждає економічна система окремої країни. Таким чином, Л. фон Мізес підкреслював періодичність виникнення криз через призму маніпулювання комерційними банками процентною ставкою.

Сучасні дослідники [21] стверджують, що головна причина економічних криз в проблемах, які виникають саме в банківській сфері. В періоди економічного зростання банки допускають збільшення ризикових кредитів фірмам та домогосподарствам, які використовують їх для спекулятивних цілей – купівля нерухомості, акцій та облігацій. Якщо під впливом деяких подій вартість цих активів знижується, то у позичальників виникають проблеми з виплатою кредитів. Це ж стосується і банків, в яких ці активи знаходяться в якості застави. Частка сумнівних кредитів починає зростати, а це викликає недовіру вкладників до банків. Щоб себе захистити, вони починають знімати депозити і переміщувати їх у більш безпечні місця. Якщо цей процес набирає стрімких обертів, то починається банківська паніка з усіма її негативними наслідками.

Впливу кризи піддаються передусім окремі банки. Однак, якщо відсутній механізм антикризового управління, немає ефективних заходів локалізації кризових ситуацій (як всередині окремого банку, так і в банківському секторі загалом), то криза, що виникла в декількох великих банках, може поширитися на всю банківську систему. Канадський дослідник Е.Сантор в своїй книзі «Банківські кризи та інфекції: емпірична дійсність» [20] розглядає шляхи поширення банківської кризи як інфекції і виникнення банківської епідемії внаслідок впливу неліквідних банків на інші через системи міжбанківських розрахунків і міжбанківського кредитування, і появи так званої негативної «стадної» поведінки вкладників завдяки отриманню будь-якої інформації про ці події.

Неспроможність окремих банків нерідко представляє собою пряму загрозу для реального сектора економіки, що призводить до втрати довіри не тільки до окремих банків, але і до банківської системи в цілому. Практика показує, що банкрутство окремих банків може наносити

набагато більші збитки економіці країни, ніж банкрутство підприємств, оскільки нестабільність банків обов'язково призводить до дестабілізації функціонування платіжної системи.

Банківські кризи спочатку являються тільки локальними і представляють собою одну із складових фінансової кризи. «Набираючи обертів» у своєму розвитку, вони викликають вкрай серйозні макроекономічні наслідки, які завжди спричиняють зниження темпів реального економічного зростання і, як наслідок, різке падіння рівня добробуту населення країни.

В банківському секторі, як в жодній іншій сфері, існують різноманітні і багаторівневі канали взаємодії один з одним. В результаті кризою можуть бути охоплені цілі сегменти банківської сфери, наприклад, ринок міжбанківських кредитів, ринок іпотечних кредитів (що спостерігалось в період банківської кризи в США у 2007 – 2008 рр.). При найгіршому розвитку подій криза може поширитися на інші країни. Виникнення банківської кризи, враховуючи операції та функції, які виконують банки у ринковій економіці, кладе під загрозу нормальне функціонування не тільки банків і банківського сектора в цілому, але і при масштабному його розвитку паралізує всю економіку. Тому слід розрізняти поняття «криза банку», який має локальний характер на рівні окремого банку, і «криза банківської системи». Деякі дослідники також рекомендують розділяти дані поняття, при цьому вважають, що «найкраще використовувати поняття «криза банківської системи», якщо мова йде про макроекономічний рівень національної економіки, а «криза банку» - про мікроекономічний» [8, с.228].

В основі такого поділу лежать дві класичні моделі банківських криз: «набіг на банки» (bank runs), який охоплює декілька окремих банків, в тому числі і великі національні банківські установи. Дана модель розроблена в 1983 р. економістами Д.Даймондом та Ф. Дібвігом [15]; «банківська паніка» (bank panics), коли кризові явища поширюються не тільки на всю банківську систему, але і на національну систему розрахунків і платежів (тобто банківська паніка досить часто являються наслідком «набігу на банки»). Ця модель базується на попередній і запропонована дослідниками Р.Чангом и А. Веласко у 1998 р. [14].

Масштаби та глибина банківських криз залежить від багатьох причин. І не всіх їх можна одразу визначити, зрозуміти та пояснити. З цього приводу А. Анікін зазначає «...багато чого стає зрозумілим тільки згодом, але часто причини та зигзаги кризи так і залишаються загадкою» [1, с.81].

Дж. Капріо та Д. Клінбегіл [13], виходячи із досліджень криз банківських систем, які відбулися в 29 країнах впродовж 1980 – 1995 рр., визначили ряд факторів, які вплинули на розвиток кризових явищ у банківських системах, а також визначили рівень їх впливу. Причому головним фактором, який призвів до банківської кризи, в досліджених країнах визначено недоліки в системі регулювання та нагляду (90% країн), тобто в роботі центральних банків, а активне зняття депозитів вкладниками із банків – всього в 7% країн (таблиця 1):

Таблиця 1
Фактори, які викликають банківську кризу [13]

<i>Фактор</i>	<i>Частка досліджених країн, де даний фактор відіграв головну роль у розвитку банківської кризи, %</i>
Недоліки в системі регулювання та нагляду	90
Недоліки в менеджменті банків	69
Погіршення умов торгівлі	69
Економічний спад	55
Політичне втручання	40
Кредити афілійованим особам	31
«Спекулятивний пухир»	24
Шахрайство	21
Кредитування держпідприємств	21
«Нідерландська хвороба»	14
Відтік капіталу	7
Недоліки судової системи	7
Активне зняття вкладниками депозитів із банків	7

Р. Дугагупта та П. Касін [19, с.4] на основі аналізу 50 криз банківських систем, які відбулися впродовж 1990 – 2005 рр. у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, виділяють наступні причини виникнення банківських криз: макроекономічна нестабільність, яка виражається в знеціненні активів, рості інфляції, низькому рості рівня експорту; низький рівень прибутковості банків внаслідок низького рівня відсоткових доходів, зумовлених скороченням спреда між кредитними та депозитними ставками; високий рівень валютного ризику у поєднанні зі значною доларизацією пасивів та низьким рівнем ліквідності банків.

Аналогічні висновки зробили також Д. Харді та С. Пазарбасіоглу [16, с.19], які на основі дослідження банківських криз в різних країнах

визначили, що кризові явища в банківській сфері обумовлені значним уповільненням темпів економічного росту, девальвацією національної валюти і ростом реальних процентних ставок. Причинами виникнення банківських криз можуть бути високі темпи інфляції, негативні зміни валютного курсу, ріст кредитів приватного сектору по відношенню до ВВП, вплив іноземного капіталу, а також негативні коливання цін на експортному, міжнародному фінансових і товарних ринках.

Британський дослідник Т.Леттер в своїй праці «Причини банківських криз та управління ними» [5] стверджує наступне: «Важко робити цілком конкретні висновки про причини банківських криз. Всі випадки різні і часто мають вплив декілька факторів. Відповідальність, вочевидь, надто часто списують на макроекономічні фактори, в той час як реальна вина полягає в стратегії та операціях банків». Виходячи з цієї точки зору, Т. Леттер виділяє наступні причини банківських криз [5, с. 22 – 28]: макроекономічні обставини; мікроекономічна політика; банківська стратегія та операції; шахрайство, корупція.

При обґрунтуванні причин банківських криз аналогічної думки дотримується представник МВФ С. Інґвес [3]. Він класифікує банківські кризи за двома категоріями: мікроекономічні (або «поганий» банківський бізнес) та макроекономічні (або «погане» бізнес-середовище). Перші виникають в результаті неправильного ведення банківського бізнесу: непродуманої та необережної кредитної політики, прийняття надмірних ризиків, відсутність внутрішнього контролю, акцент на збільшення частки банку на ринку, а не на прибутковості, а також прорахунки у валютній політиці та незбалансованість вимог і зобов'язань за строками в самих банках або в їх позичальників. З іншого боку, кризи можуть бути викликані макроекономічними причинами, які фактично не мають нічого спільного з банківською системою. Навіть високоорганізовані банківські системи, які функціонують в межах жорсткого та ефективного законодавства, можуть постраждати в нестабільних макроекономічних умовах або через непродуманий економічний курс держави.

На наш погляд, найбільш комплексною, повною та правильною є класифікація банківських криз, запропонована К.Рудим [10]. Вчений рекомендує розділяти поняття «фактори кризи» та «причини кризи». Даний поділ пов'язаний зі специфікою діяльності банків та управління ними. Фактори кризи – це тривожна подія або зафіксований стан, встановлена тенденція, що свідчить про можливість настання кризи. Фактори кризи можна розділити на загальні та специфічні. Загальні фактори

здійснюють вплив на всі сфери підприємницької діяльності, а специфічні – тільки на банківський сектор. Також фактори кризи можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори пов'язані передусім із зовнішніми умовами діяльності банків. Внутрішні фактори обумовлені діяльністю самих банків та станом банківської системи.

Причини кризи – це події або явища, внаслідок яких проявляються фактори кризи та ризиків. Вони здійснюють безпосередній вплив на початок і розвиток кризи та мають часові обмеження. Причини криз також можна поділити на зовнішні (спільні для банківського сектору) та внутрішні (притаманні певному банку). Крім того Рудий К. підкреслює важливість наявності симптомів банківської кризи, які відображаються як в проблемах, пов'язаних з обслуговуванням клієнтів, так і в показниках діяльності банку.

Аналогічної класифікації дотримується ще один дослідник банківських криз Тавасієв А. Він стверджує, що «причини кризи (як поверхневі, так і приховані) необхідно також поділяти на зовнішні та внутрішні, маючи на увазі під першими ті причини, які зароджуються і дозрівають у зовнішньому для всіх банків середовищі і не залежать від останніх, а під другими – причини, які виникають всередині самих банків, являються їх власним «продуктом» і цілком від них залежні. Такий поділ необхідний з технологічної точки зору, адже слід зрозуміти, хто і за що повинен нести відповідальність процесі розробки та реалізації антикризових заходів» [12, с.27].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, банківські кризи є

відчутними не тільки для банківської системи, а й для всієї економіки та суспільства. Така властивість впливає з економічної сутності банків та їх ролі в соціально-економічній системі. Банківська криза спочатку виникає на рівні комерційного банку, але за відсутності механізмів її локалізації може поширитися на всю банківську систему країни, а потім охопити і фінансово-кредитну та економічну загалом. Саме тому рекомендовано розрізняти поняття «криза банку» та «криза банківської системи». В основі даного поділу лежать дві моделі банківських криз: «набіг на банки», коли кризою охоплено декілька банківських установ, та «банківська паніка», коли криза поширюється не тільки на всю банківську систему, але й на національну систему розрахунків та платежів. Відповідно, причини виникнення криз слід поділяти на зовнішні та внутрішні. Перші є непрямими по відношенню до діяльності банків і зароджуються у зовнішньому для банків середовищі. Внутрішні причини виникають через неправильне ведення банківського бізнесу в комерційних банках або в банківській системі.

Запобігання негативному впливу кризи на банківську діяльність та протидія її наслідкам – повинні стати головними завданнями як ризик-менеджменту, що функціонує в кожній банківській установі на постійній основі, так і центрального банку та влади, зацікавлених в ефективному та стабільному функціонуванні банківської системи країни в цілому. Це в свою чергу вимагає розробки механізму антикризового управління банківською системою на різних рівнях і відповідних подальших наукових досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникин А. История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко / А.Аникин. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 384 с.
2. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи / І. Зарицька // Вісник НБУ. – 2009. - № 6. – с. 20 – 29.
3. Ингвес С. Банковские кризисы с точки зрения международной перспективы / С. Ингвес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/news/-/34324/bankovskie-krizisy-s-tochki-zreniya-mezhdunarodnoj-perspektivy>
4. Коваленко В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: [монографія] / В.В. Коваленко, О.В.Крухмаль. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
5. Леттер Тони. Причины банковских кризисов и управление ими /Тони Леттер. – Лондон: Банк Англии, 1997. – 47 с.
6. Мизес Л. Экономический кризис и его причины / Мизес Л. – СПб.: Либроком, 2003. – 224 с.
7. Назарова Е.В. Антикризисное управление кредитными организациями: [учебно-практическое пособие] / Е.В. Назарова. – М.: Изд. центр ЕАОИ. – 2007. – 237 с.
8. Петик Л.О. Кризи банківської системи: характеристики та критерії класифікацій / Л.О. Петик, С.В. Федорова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 225-230
9. Реверчук С.К. Банківські кризи у відтворювальних процесах глобалізованої економіки / С.К. Реверчук, А.В. Ковалюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2009. - №111. – с. 13 – 15.
10. Рудый К. В. Финансовые кризисы: теория, история, политика: [монография] / К.В. Рудый. – М.: Новое знание, 2003. – 399 с.
11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: ЭКСМО, 2007. – 332 с.
12. Тавасиев А.М. Антикризисное управление кредитными организациями: [учебное пособие] / А.М. Тавасиев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 480 с.

13. Caprio Gerard, Daniela Klingebiel. Bank Insolvencies: Cross-Country Experience / Policy Research Working Paper PRWP1620 / Washington, D.C.: World Bank. – 1996. – 42 p.
14. Chang R. A Model of Financial Crises in Emerging Markets / R. Chang, A. Velasco // The Quarterly Journal of Economics. – 2001. – Vol. 116, № 2. – P. 489-517.
15. Diamond D. W., Dybvig P. H. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity // The Journal of Political Economy. – 1983. – Vol. 91, № 3. – P. 401-419.
16. Hardy D. C., Pazarbasioglu C. Leading indicators of banking crises: was Asia different? – S. I: [s. n.], 1998. – 32 p.
17. Hoggarth G., Reidhill J., Sinclair P. Resolution of banking crises: a review // Financial stability rev. – L., 2003. – Dec. – P. 109–123/
18. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. – Third edition. – London, 1821.
19. Rupa Duttgupta, Paul Cashin. Anatomy of Banking Crises / International Monetary Found // WP / 08 / 93. – 2008. – 37 p.
20. Santor E. Banking Crises and Contagion: Empirical Evidence// Bank of Canada Working Paper No. 2003-1. – Ottawa: bank of Canada, 2003.- p.52.
21. Shelagh Hetterman. Nowoczesna bankowosc / Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007., c. 307.
22. Schwartz A. I. Real and Pseudo – Financial Crises, [w:] F. Capie, G.E, 2008. – 124 p.

REFERENCES

1. Anikin A. (2002). Istorija finansovyh potrasenij. Ot Dzhona Lo do Sergeja Kirienko [The history of financial turmoil. From John Law to Sergei Kiriyenko]. Moscow: ZAO «Olimp-Biznes» [in Russian].
2. Zaryts'ka I. (2009). Peredumovy ta osoblyvosti proiavu suchasnoi svitovoi bankivs'koi kryzy [Preconditions and features of the modern global banking crisis]. Visnyk NBU – The Herald of NBU, 6, 20 – 29 [in Ukrainian].
3. Ingves S. Bankovskie krizisy s tochki zrenija mezhdunarodnoj perspektivy [Banking crisis from international perspective]. Retrieved from <http://news.finance.ua/ru/news/-/34324/bankovskie-krizisy-s-tochki-zreniya-mezhdunarodnoj-perspektivu> [in Russian].
4. Kovalenko V.V. & Krukhmal' O. V. (2007). Antykryzove upravlinnia v zabezpechenni finansovoi stijkosti bankivs'koi systemy [Crisis management in ensuring the financial stability of the banking system]. Sumy: UABS NBU [in Ukrainian].
5. Letter T. (1997). Prichiny bankovskih krizisov i upravlenie imi [Causes of banking crises and their management]. London: Bank Anglii [in Russian].
6. Mizes L. (2003). Ekonomicheskij krizis i ego prichiny [Economic crisis and its causes]. Saint Petersburg: Librokom [in Russian].
7. Nazarova E.V. (2007). Antikrizisnoe upravlenie kreditnymi organizacijami [Anti-crisis management of credit organizations]. Moscow: Izd. centr EAOI [in Russian].
8. Petyk L.O. & Fedorova S. V. (2010). Kryzy bankivs'koi systemy: kharakterystyky ta kryterii klasyfikatsij [Crises of bank system: characteristics and classification criteria]. Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Journal of National Forestry University of Ukraine, 20.2, 225-230 [in Ukrainian].
9. Reverchuk S.K. & Kovaliuk A. V. (2009). Bankivs'ki kryzy u vidtvoriuval'nykh protsesakh hlobalizovanoi ekonomiky [The banking crisis in the reproductive processes of globalized economy]. Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika – The Herald of Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Series: Economics, 111, 13 – 15 [in Ukrainian].
10. Rudyj K. V. (2003). Finansovye krizisy: teorija, istorija, politika [Financial crises: theory, history, policy]. Moscow: Novoe znanie [in Russian].
11. Smit A. (2007). Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [The study of the nature and causes of the wealth of nations]. M: JeKSMO [in Russian].
12. Tavasiyev A.M. (2006). Antikrizisnoe upravlenie kreditnymi organizacijami: [Anti-crisis management of credit organizations]. Moscow: JuNITI-DANA [in Russian].
13. Caprio G. & Klingebiel D. (1996). Bank Insolvencies: Cross-Country Experience / Policy Research Working Paper PRWP1620 / Washington, D.C.: World Bank. .
14. Chang R. & Velasco A. (2001). A Model of Financial Crises in Emerging Markets. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 116, 2, 489-517.
15. Diamond D. W. & Dybvig P. H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. The Journal of Political Economy, Vol. 91, 3, 401-419.
16. Hardy D. C. & Pazarbasioglu C. (1998). Leading indicators of banking crises: was Asia different? – S. I: [s. n.]
17. Hoggarth G., Reidhill J. & Sinclair P. (2003). Resolution of banking crises: a review. Financial stability rev. L. Dec., 109–123.
18. Ricardo D. (1821). On the Principles of Political Economy and Taxation. Third edition. London.
19. Duttgupta R. & Cashin P. (2008). Anatomy of Banking Crises. International Monetary Fund. WP / 08 / 93.
20. Santor E. (2003). Banking Crises and Contagion: Empirical Evidence. Bank of Canada Working Paper No. 2003-1. Ottawa: bank of Canada.
21. Hetterman S. (2007). Nowoczesna bankowosc. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
22. Schwartz A. I. (2008). Real and Pseudo – Financial Crises.